

Läämi' vasta Seto Kongressilõ

15. novembril kutstas kokko üt-säs setokõisi kongress. Kaiõh ja tiideh kuis setokõisil lätt, sis sääl piäs tulõ arotamisõlõ pall' o teemasit ja tuuperäst kuts Vanõbidõ Kogo 20. septembril kell 11 Obinitsa koolimajja nõvopidämisiõ tsõõriklavvalõ. Ja miilde tulõtamisõst mõni rida, õt kost ja kuna omma' seto kongressi' algusõ saanu' ja midä sääl om kõnõld.

Asutav rahvuskogo

Seto Kongressi aoluku tulõ naada' lugõma aastagast 1921, ku 9. ja 10. oktoobril peeti Petseremaal I Seto Kongress. Kongressi iistvidjää oll Villem Ernits ja timä tahtsõ ja luut, õt kongressist saa setokõisi asutav rahvuskogo. Päämäne mõtõh kongressil oll, õt kuis seto' eestläisi muudu olõsi', kuis näid integriiri'. Kõnõlõja' ja arotaja' olli' eestläse', kullõja' seto'. Järgmäne kongress oll 30. mail 1930, a nimi oll muutunu' – Petseremaa Eesti (2. Setu) Kongress. Kõik oll niisamata ku minevõ kongressil – seto' kulssi' kuis näid om vaia integriiri'. Setokõisi kõrraldõdõ Seto Kongress, midä tulõ lukõ kolmandas, oll 9. oktoobril 1993. Tuugõrd panti paika saadkidõ valimisõ kõrd. Kongressi on seto rahva esinduskogo. Edes omma' kongressi' olnu' kolmõ aasta takast: 1996, 1999, 2002, 2005 ja no' 2008.

Edimätsel kongressil oll saatkit seto küllist, vallavanõba', koolioppaja', preestri' ja tõõsõ' kooliharidusõga' inemisõ', nimepandmisõ komisjoni esimehe' ja tõõsõ' võõra'. Sääl oll kats teemat, ütõs lugõ üles, midä kõkkõ om vaia Se-

✕✕✕ **Sääl oll kats teemat, ütõs lugõ üles, midä kõkkõ om vaia Setomaal ja setosidõ hüäst tetä', õt nä saasi' ellä' nii ku' eestläse'**

tomaal ja setosidõ hüäst tetä', õt nä saasi' ellä' nii ku' eestläse' elläse' ja tõõnõ teema, õt kuis eestläse' saasi' tiidä', õt mäntse' ja kiä' omma' näide naabri'. Seto' olli' tuust aost vabast saanu' vindläisi survõ alt ja no' oll vaia näide majandusõ- ja haridusõ puul paika panda, kõrda tetä': maa' krunti aia', ütine tegevus sisse viiä', kooli' tetä', opada seto' eesti kiilt kõnõlõmma ja kirotamma, karskustüuga' tegeldä' ja pääle nuidõ muusiumi', laulupeo', raamadukogo', ajalehe' ja midä kõkkõ viil. Kõnõldi Setomaa täämbätses ja hummõnitsõst pääväst ja õt setokõisilõ om vaia panda' perenime' ja kindlahe eesti keele muudu. Nimmi pandmisõ iistvidjää oll Villem Ernits. Tä kõnõli, õt kuis om nimepandmisõ komisjoni lännü', ku pall' osilõ omma' nime' pant ja õt setokõsõ' eis' võisi' tulla' komisjoni ette ummi välilä märgit nimmigä' ja soovtas ristitine' setomuudu kirotamma. Tuu pääle tulõ suur vaiõlus ja otsitadas, õt kõik seto' ja kõik sisemaa eestläse', kiä' elläse' Petseremaa võtasi' võtasi' hindäle seto- vai eestikeelidse' perenime'. Tõõsõst otstõdi, õt Setomaa umakeelilitsõ' nime' võetasi' aamõtligult kasutusõlõ s'ooni' aoni' olnu' vinnekreekakiilõ nimmi asõmõl ja õt riigikogo võtasi' vasta sãntse siadusõ. Ja kolmandas otstõdi, õt kotsõnime' võõdas' aamõtligult tarvitusõlõ eesti-setokeelilitsõ' vinnekiilõ asõmõl. Koolinõunik Usai kõnõli koolõ hätit ja õt kooliello tulõ paranda', tuujaos om vaia valtsusõlõ papõr tetä', õt saia' toetusrahha koolimajja ehtämisiõ jaos. Rahvas piat nii pall' o umah kodolähkõh koolih saama kooltõ, õt tä mõistasi' lukõ' ja kirotä' ja sis või õgaüts kiä' taht ja saa muialõ edesi opma. Siist edesi läts jutt raamatukogosiõdõ

pääle. Eestih oll tuulaol 234 raamatukoko, Petseremaal õnnõ ütõs. Raamatidõ lugõminõ om tähtsã ja tulõ tetä' nii, õt kõik saava' raamatit lukõ'. Oppaja' kõnõlõva', õt seto' hoitva' umaette, taha-ai' laulukoorõh k'auvu' ja taha-ai' osa võtta' mõnõst mõistligust pidõst ja ütõstest ettevõtmisiõst. Setokõsõ' olli' nõuh koolioppajidõ juttaga ja nä arvi', õt inemisõ' pelgãse' vahtsit asju ja arvasõ' õt tuu vahtsõnõ aja hukka. Kõnõldi ka laumisõst, õt laulminõ om hüä aoviidõh ja piäs kõrraldama Seto laulupeo. Muidogi kõnõli Villem Ernits karskusõst. Ja lõpõtusõs viil, õt kerkõh piat olõma umah keeleh teenstõs.

Koolielost juumisõni

Ja järgmätselgi kongressil kõnõldi jalki koolielost koni' juumisõni. Kongressilõ olli' kutsut ja tulnu' haridustegelãse', oppaja', kõstri', vannavanõba', arsti', advogaadi' ja Petseremaaga seot keskorganisasiõnõõ tegelãse'. Märgisi siih ar', õt kongressil kõnõli Oskar Lõõrits tuust, õt ku' hõste om rahvas umma kiilt hoitnu' ja olõ-õi' tõisiga ar' tsurknõ'.

SARVÕ ÕIÕ

päävanõb

15. novembril kutstas kokko ütõs setokõisi kongress. Kaiõh ja tiideh kuis setokõisil lätt, sis sääl piäs tulõ arotamisõlõ pall' o teemasit ja tuuperäst kuts Vanõbidõ Kogo 20. septembril kell 11 Obinitsa koolimajja nõvopidämisiõ tsõõriklavvalõ. Seto Kongressi Vanõbidi Kogo päävanõb SARVÕ ÕIÕ kirot, õt kost ja kuna omma' seto kongressi' algusõ saanu' ja midä sääl om kõnõld.

Pääle Loortisa kõnõlõ ette kandõga K. Einbund, õt setokõisil olõ-õi' rahvuslikku värvingut ja õt setokõsõ' piat saama eestläses ja täüsväärtusligõs riigikodanigõs. Koolinõunik jalki pidi seletãmmã, õt Petseremaal omma' koolias' a' kehväkese', lastõvanõba' ja oppaja' tii-i' kuuhtüid ja tuujaost tä soovt oppajil tungi' perekonna elo sisse. Kõnõldi ka keriguelo uuvõndamisõst – «Jummal taht, õt timma pallõldasi' keeleh midä pallõja arvu saa, tuu tähendã imãkeeleh.» Petseremaal pallõldãdas vinne keeleh, kõgõ rohkõba naase'. Kerigu' tulõ jaka' katõst – eestläisile ja vindläisile. Pääle tuu soovtõdi kalendrireform läbi viiä', minnã üle vahtsõ kalendri pääle. Ja lõpõtusõs muidgi juuminõ. Seto' joovat liisnalt pall' o.

Kolmalda kongressil kehtestõdi põhikõrd ja delegaatõ siãst valiti Vanõbidõ Kogo, kiä' tege tüid ja vii ello kongressi otsusõ kongressõ vahelitsõlõ aol ja kõrraldã järgmätsõ kongressi. Seto Kongress om Setomaa ja seto rahva esinduskogo ja kongress toimus õga kolmõ aasta takast ja vali uma otsusidõ täüdeviimisõs ja tõisi Setomaa probleeme lahendamisiõs 13-liikmõlitsõ Vanõbidõ Kogo, kiä' tegevusõs järgmätsõ kongressini.

Kongressil võõdõti vasta otsusõ' Eesti Vabariigi piirsist Petseremaal, Petseremaal maakunna taastamisõst, Põllumajandusõ olukorrast ja tuu arengu võimalustõst Petseremaal, Umakultuurist, Seto keelest ja kultuurist, Haridusõst ja koolidõst Setomaal.

Nelãdãl ja nii edesi kongressil om ütõ, õt suur jago setokõisi probleeme olõ-õi' lahendõdõ, a nuu' omma' hoopski terãvãbãst lãnnü'. Om püvvet poliitilitsilõ, majanduslikõlõ ja kultuurilitsilõ tulõvikku probleemele lõüdã' lahenduisi.

Kongressi ütõ teema om olnu' ja om siiani' Eesti-Vinne vaihõlinõ kontrolljuun, minkõ perãst perre' ja kodo' ja maa' omma' lahut ja häõtet ja maaha jãtet. Om nõut kongrolljoonõst lihtsahe üle' aumist ja tõõnõ om, õt tahetas umma maad tagasi, umma koto tagasi.

Kuvvõdat kongressi võimõ' nimetã seto rahvast kuultamisõ kongressist. Deklaratsiõnõ seto rahvast om sãane: Seto' omma' põlinõ rahvas, kiä' om uma maal elãnu' mäletãmãtã aost. Seto' olõ-õi' kunagi tüllü tũknü' ummi naabridõga õga otsi-i' tüllü kinkõgagi ka edespidi. Seto' uutva', õt kõik tõõsõ' rahva' tunstasi' setokõisi õigust ellã' uma rahvana umah põlõtsõlõ kodomaal ja kõnõlda' umma seto kiilt. Seto Kongress and kongressi Vanõbidõ Ko-

✕✕✕ **Nelãdãl ja nii edesi kongressil om ütõ, õt suur jago setokõisi probleeme olõ-õi' lahendõdõ, a nuu' omma' terãvãbãst lãnnü'.**

golõ volitusõ edindã' seto rahvast kõigil aamõtligõl as' aajamisil.

Kuvvõdal kongressil 2002. aastagal otstõdi, õt aastaga perãst kutstas kokko erãkõrralinõ kongress, koh võõdas vasta seto lipp. Vanõbidõ Kogo liputaltus oll tüid tennü' ja septembrikuuh valõ Vanõbadõ Kogo vällä ja saat Setomaa lehega lakja nelli lipuvarianti kemisõs ja vällävalimisõs. Ja 29. novembril tull Obinitsa koolimajja kokko erãkõrralinõ kongress, õt valli' uma lipp. Tuu lipp om meil no' olõmah. Nii õt seto' om rahvas kinkõlõ om kiil ja lipp, a kodoma om jaet katõ riigi ja mitmõ maakunna vaihõl.

Keerolitsõ' ao'

Katsadal kongressi teema' olli' Setomaa olukord, probleemele lahnduisi otsminõ, edeseminek ja kuuhtüüvõimalusõ'. Tuu kotsilõ olli' sãntse' ettekandõ': Ene Padrik «Setomaa As' atundjidõ komisjoni tegemistõst Setomaa probleeme lahendamisiõ jaos»; Margus Timmo ja Merli Mãger «Arenu' Setomaa Valdu Liidu puult kaiõh ja ülevaadõh Setomaa uuringist»; Tiit Niilo «Ülevaadõh Riigikogo Petseremaa toetusrühmã tegevusõst»; Georg Pelisaar «Setomaa kultuuriprogrammi põhilitsõ' eesmärgi', ülesehitõs, eelarvõh»; Kaja Tullus «Setomaa Internetiportaali tutvustus»; Lembit Sikk «Ülevaadõh tasuta ja soodusviisadõ kõrra toimimisõst»; Peeter Püvi ja Artur Laast välisministee-riumiist «Shengeni viisaruumi lepingu põhipunkti»; Doris Kareva «Unesco vaimisõ pärandkultuuri taotlusõ eesmärgi', üldinõ reeglitiik, võimalik aokava». Aare Hõrn «Seto mitmõhelülitsõ leelotraditsiõni taotlusõ ettevalmistamisõ parhillanõ sais ja tuust tulva' edimãtsõ' jãreldüse'». Kõnõldi Seto Kongressi Vanõbidõ Kogo tüüst ja uuvõnduisist, seto rahvusnimekiirã tegemisiõst ja tutvõdõdi kultuuriautonomiã mõtõht ja Setomaa poliitkat ja sotsiaalsõ olukõrda Petseri poolõ pääl ja juttu oll ka kultuurist ja majandusõst.

Ao' omma' keerolitsõ' ja rassõ', tüid om pall' o, aigu om veid' o' ja kõik inemisõ' õgalõ poolõ harui, tetã kõgõ inne nuu' tüü', mia' kõgõ rohkõba palasõ', tetã nuu' ar', õt ello jãiã'. Om kãeh raha kokkoheitõsõ aig ja tuu mõõtas ja nakas viil rohkõba mõõtamã